

Democratie/ Democratisch Tekort

Interview met Erik Wesselius (Corporate Europe Observatory, CEO)

Volgens Erik Wesselius is het effect van het Nederlandse beleid over het algemeen dat het democratisch gehalte van besluitvorming doet afnemen en het democratisch tekort vergroot.

Erik: In Internationale verdragen leggen regeringen, waaronder de Nederlandse, zich vast op neoliberaal beleid. Daardoor wordt de beleidsvrijheid ingeperkt. Het is een fenomeen dat ook wel het "gouden harnas" wordt genoemd. Overheden mogen bijvoorbeeld alleen nog beschermende maatregelen nemen als ze alles uit de kast trekken om te bewijzen dat die nodig zijn. Een goed voorbeeld is de hormoonvleeskwestie, waarbij de WTO de EU verbood om dat vlees van de markt te weren. Overigens is dat ook een voorbeeld dat landen als ze echt willen hun poot nog wel stijf kunnen houden, zoals toen ook door de EU gedaan werd, maar dat kost dan een hoop geld. Dat laatste maakt het WTO-systeem ook erg oneerlijk. Rijke en grote landen kunnen nog overwegen om niet te buigen en dan de sancties te betalen, maar arme landen hebben die keuze natuurlijk niet. Er is de befaamde zaak tussen Antigua en de VS over internetgokken. De VS zou het oordeel van de WTO naast zich neer kunnen leggen, maar Antigua zal de VS nooit kunnen 'straffen' met het instellen van handelssancties, het is veel te afhankelijk van de VS.

Officieel is het WTO-systeem erop gericht om conflicten te vermijden, daarom hebben ze ook hun geschillenbeslechtingssysteem. Maar het biedt vooral de schijn van een rechtssysteem, omdat er een enorme machtsongelijkheid tussen de leden is.

Een tweede terrein van internationaal Nederlands economisch beleid is dat van de Europese Unie. De EU is zeer ondemocratisch ingericht, in vergelijking met het nationale of lokale bestel en elke overdracht van besluitvorming van nationaal of lokaal niveau naar Europees niveau, betekent in feite een vergroting van het democratisch tekort. De EU heeft bijvoorbeeld natuurlijk wel een parlement, maar dat mag geen afzonderlijke commissarissen naar huis sturen. Het parlement kan dus alleen betekenisvolle kritiek uiten op de EU-commissaris van Buitenlandse Handel door de hele commissie naar huis te sturen. Die drempel is in de praktijk veel te hoog. Of neem de regel dat als de Europese Raad van Ministers ergens over verdeeld is en er niet uitkomt, dat dan de commissie het laatste woord heeft...

Privatisering

Ook het beleid ten aanzien van privatisering en liberalisering, dat door de Nederlandse regering en het ministerie van EZ wordt gestimuleerd, werkt meestal niet bepaald bevorderend wat democratie betreft. Een van de redenen waarom er ooit gekozen is om bepaalde zaken als publieke voorzieningen te regelen, was dat er op dat gebied wat ze noemen 'natuurlijke monopolies' bestaan. Daar is concurrentie niet of nauwelijks mogelijk. Daarnaast hebben we bedacht dat bepaalde terreinen, neem volksgezondheid, onderwijs, energie, zo belangrijk zijn dat ze geen speelbal mogen zijn van particuliere belangen. Maar nu gebeurt dat wel terwijl het onwerkbaar is of ongewenst. Burgers en lokale besturen worden tegenwoordig plotseling ook gedwongen tot allerlei keuzes waar ze helemaal niet om gevraagd hebben. Tussen verschillende leveranciers van energie of zorg bijvoorbeeld.

Langzaam zien we echter ook daarop weer een reactie komen. Zo heeft de 2e Kamer besloten dat het drinkwater in Nederland niet geprivatiseerd moet worden. Blijft vreemd dat Nederland ondertussen in de GATS-onderhandelingen over diensten in de WTO dat wel eist van andere landen.

Ik wil niet beweren dat het overheidsbeleid altijd per definitie goed is geweest, waar het gaat om publieke diensten. Daar zijn ook veel verbeteringen mogelijk en nodig. Maar er zijn ook volop nieuwe modellen in ontwikkeling, waarbij participatie van bewoners en gebruikers een belangrijke rol speelt en de boel niet aan het bedrijfsleven uitbesteed wordt. Want dan ben je in de praktijk je democratische invloed verregaand kwijt.

Binnen de EU is de Nederlandse regering misschien niet erg zichtbaar aan het voortouw van het privatiserings- en liberaliseringsbeleid te vinden, maar er is ook geen zichtbaar verzet. Typisch was onlangs bijvoorbeeld de rol van minister Brinkhorst toen besloten werd de kwestie van de softwarepatenten door te drukken, ten gunste van grote computerbedrijven. Brinkhorst had notabene van de kamer opdracht gekregen om zich daar tegen te verzetten, maar deed niets binnen de EU.

Binnen de WTO had minister Brinkhorst een belangrijke rol bij de vorige ministeriële conferentie in Cancún, toen hij een van de vier ondervoorzitters was. Hij verdedigde toen - in de aanloop en achteraf - ook de omstreden uitbreiding van de WTO met de zogenaamde Singapore-onderwerpen. Terwijl veel Derde Wereldlanden zich daar tegen uitgesproken hadden. In een optreden bij de vaste kamercommissie voor handel aan de vooravond van Cancún, verklaarde Brinkhorst onder meer dat het hem niet zoveel kon schelen of arme landen zich verzetten tegen uitbreiding van de WTO (na eerst ontkend te hebben dat dat zo was) omdat het zijn overtuiging was dat het toch in hun belang was. Dat is een van de redenen geweest dat de Cancún-conferentie mislukte.

Vraag: Hoe verkopen politici eigenlijk beleid dat in principe leidt tot vermindering van het democratisch gehalte, tot minder inspraak. Welke argumenten gebruiken ze daarvoor?

Je merkt, in het geval van EU-beleid bijvoorbeeld, dat gepoogd wordt zoveel mogelijk omstreden besluiten helemaal buiten discussie te houden. Kenmerkend was het beruchte MAI-akkoord over wereldwijde rechten voor investeerders, waar Nederland een belangrijke rol speelde in de voorbereiding maar waarover nauwelijks informatie naar buiten kwam. Meestal komt die pas als het besluit al genomen is. Uiteindelijk liep het MAI vast, onder andere omdat er een publieke discussie over afgedwongen werd door actiegroepen. Datzelfde zie je ook nu met de Dienstenrichtlijn, ook wel Richtlijn Bolkestein genoemd (zie: <http://www.dienstenrichtlijn.nl/>)

Verder zie je dat dergelijke maatregelen vaak gepresenteerd worden alsof ze niet anders kunnen. Zeker als het om besluiten gaan die in Nederland slecht vallen, dan wordt er vaak geschermd met het feit dat ze door een meerderheidsbesluit binnen de EU-raad gedwongen werden. Soms is er ook inderdaad een dergelijke overmacht maar in veel gevallen, waaronder handelsbeleid, hebben de afzonderlijke lidstaten de facto vetorecht. Als de politieke wil er zou zijn, zouden ze dan best dwars kunnen liggen. Dan krijg je ook te maken met het feit dat er in het parlement geen aandacht voor de betreffende thematiek bestaat, of wil om er iets aan te doen.

De uitholling van de democratie geschiedt doordat de ruimte voor keuzes beperkt wordt. Maar dat geschiedt natuurlijk ook doordat de Nederlandse economie in extreme mate verweven is met de wereldeconomie.

Erosie

Een voorbeeld van erosie van politiek invloed door het EU-proces zie je bij de WTO-onderhandelingen tijdens een ministeriële top. Daar zit de vertegenwoordiger van de Europese Commissie wel direct bij de onderhandelingen, maar de afzonderlijke handelsministers van de lidstaten doen dat niet. Die moerten dan wel weer geconsulteerd worden, maar het is toch een andere positie die ze daardoor krijgen. Uiteindelijk moeten afgesloten verdragen nog door de nationale parlementen geratificeerd worden, maar dat is een 'slikken of stikken' situatie. Ze kunnen er niets meer aan veranderen en in de praktijk komt het nooit voor dat een parlement dan tegen stemt. Verder heeft het Europees Parlement veel minder bevoegdheden om de handelscommissaris te controleren, dan voorheen het nationale parlement de minister. De 2e Kamer zou Brinkhorst bijvoorbeeld nog iets bindend kunnen voorschrijven en hem naar huis sturen als hij niet zou hebben voldaan. Het Europees Parlement heeft alleen het recht om z'n mening te geven, en kan geen afzonderlijke commissarissen naar huis sturen.

Een van de punten waar wij bij CEO altijd veel nadruk op leggen, is dat het Europese besluitvormingsproces erg vatbaar is voor lobby-invloeden, waar het bedrijfsleven goed weg mee weet. Andere pressiegroepen hebben veel minder middelen op dat gebied, en het is ook de vraag of het uit oogpunten van democratie en transparantie wenselijk is om de beïnvloeding door lobbyen te accepteren en er dus in mee te gaan. Je zult voorlopig wel moeten, maar er zou tegelijkertijd wat moeten gebeuren aan het transparanter maken van de besluitvormingsprocessen en het indammen van lobbycircuits. Het is niet toevallig dat er in Brussel momenteel zo'n 15.000 professionele lobbyisten actief zijn, waarvan tweederde voor het bedrijfsleven werkt. Slechts 10 procent is actief voor maatschappelijke organisaties. Natuurlijk is lobbyen niets nieuws en gebeurt het ook in Den Haag. Er bestaat daar een wekelijks overleg van EZ met VNO-NCW en een zekere mate van lobbyen behoort ook tot het democratische proces. Maar in Brussel is een grote scheefgroei te zien. Je ziet ook dat het bedrijfsleven zich daar naar richt. Voor maatschappelijke organisaties is het een stuk moeilijker om op daar actief te zijn.

De hele vorming van de EU en diens interne markt is ook altijd een project geweest dat hoog op de agenda heeft gestaan van het Europese bedrijfsleven. Met name de European Round Table of Industrialist (ERT) heeft in de jaren '80 z'n volle gewicht in de schaal gelegd om te stimuleren dat er een EU kwam met een interne markt, uitgebreid transport netwerk en één munt. De toenmalige Europese Commissie heeft hun voorstel in feite naadloos overgenomen, en ook toen zag je in Nederland nauwe samenwerking tussen EZ en bedrijfsleven. De structuren die zijn ontstaan binnen de EU, zijn dus voor een groot deel naar de wens van het bedrijfsleven gemodeleerd. Een ander belangrijk lobbyfront van het bedrijfsleven, de Trans Atlantic Business Dialogue (TABD) is zelfs door de Europese Commissie opgericht. En ook binnen dat proces zie je dat er met onze democratische rechten op controle gesold wordt. We proberen vaak EU-documenten op te vragen die we vervolgens niet krijgen met als argument dat er "bedrijfsbelangen" door geschaad zouden kunnen worden, of dat de "handelsbelangen van de EU geschaad" zouden kunnen worden.

Recente ervaringen met mede door Nederland gedragen EU-beleid op economisch gebied, stemmen ons allerm minst gerust. Toen Nederland afgelopen jaar EU-voorzitter was, heeft ze er alles aan gedaan om te benadrukken dat ze voorstander is van de Lissabon-afspraken. Dat is wederom economisch beleid van hoog neoliberal gehalte. De concurrentiekracht staat voorop. Andere belangrijke terreinen, zoals milieubehoud,

worden van ondergeschikt belang verklaard.

Een ander voorbeeld is het REACH-besluit. Na jarenlang campagnevoeren vanuit milieu-organisaties en consumentenorganisaties en dergelijk is besloten tot een gedegen onderzoek naar een groot aantal chemische toevoegingen die door bedrijven geproduceerd worden. Voor al die toevoegingen zou bekeken moeten worden of ze toegelaten zijn of niet en zo ja onder welke voorwaarden. Het dreigende besluit heeft echter de grootste bedrijfslobby uit de geschiedenis van de EU doen ontstaan, waardoor de maatregelen al vergaand afgezwakt zijn (zie daarover ons rapport *Bulldozing REACH* <http://www.corporateeurope.org/lobbycracy/BulldozingREACH.html>). Bovendien heeft de bedrijvenlobby voor elkaar gekregen dat er iets ingesteld is dat Business Impact Assessment genoemd wordt. Het betekent in de praktijk dat alle EU-regelgeving getoetst moet worden op nadelige effecten die deze zou kunnen hebben voor het bedrijfsleven. Mocht dat geconstateerd worden, dan moet de maatregel opnieuw ter discussie staan. Ze hebben daarmee een instrument gecreëerd waarmee beschermende maatregelen die de te grote macht van het bedrijfsleven hadden kunnen pareren, weer teruggedraaid kan worden.

Als tegenhanger voor de onevenwichtige invloed van het bedrijfsleven, wordt ook door de regering gewezen naar het fenomeen Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) met bijbehorende gedragscodes voor bedrijven. Maar ook daarbij speelt de Nederlandse overheid een discutabele rol. Haar beleid bestaat vooral uit het voorkómen dat er bindende gedragsregels voor bedrijven komen.